

EERWAARDE DR. FRIDERICH FORNER

NEW UNERHÖRTE ERSCHRÖCKLICHE WARHAFTIGE WUNDERGESCHICHT SO SICH IN DER STATT EDAM IN HOLLAND (…) ZUGETRAGEN (…) HAT

NIEUWE, ONGEHOORDE, SCHRIKWEKKENDE, WAARACHTIGE, WONDERBAARLIJKE GEBEURTENIS DIE ZICH IN DE STAD EDAM IN HOLLAND (…) HEEFT AFGESPEELD

1 6 0 2

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

16 september 2013
herzien 22 februari 2025

INHOUDSOPGAVE

Bronvermelding 4
Afbeelding omslag 5
Omslagtekst.. 6
Vertaling omslagtekst 7
Inleiding van de vertaler 8
De tekst 12

BRONVERMELDING

1602, Ingolstadt

http://reader.digitale-
sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10224963_00022.html

AFBEELDING OMSLAG

De afbeelding toont de Monnickendammer Poort te Edam, doch maakt geen deel uit van het originele manuscript.

OMSLAGTEKST

New/

Vnerhörte/ erschröckli-
che/ warhafftige Wundergeschicht/ so sich
in der Statt Edam in Holland den 24. Tag
Hornung diß lauffenden 1602. Jahrs zugetragen/ wie
sich die Göttliche Güte vnnd strenge Allmacht
augenscheinlich wunderbarlich er-
zeigt hat.

Erstlich in Flandrischer Sprach getruckt zu
Brüssel/ nachmals nach diser Brüssellischer Copi in
das Frantzösisch versetzt vnnd nachgetruckt zu Lüttich/ jetzund
aber so wol auß obbenandter Flandrischer vnd Frantzösischer
als auch auß der Lateinischen in die Hochteutsche
Sprach treulich verfertigt

Mit sampt einem Baderbornensischem Sendschreiben.

Item/

Deß Ehrwürdigen Hochgelerten Herrn Friderich
Forner der H. Schrifft Doctorn vnnd Canonic. bey Sanct
Stephan in Bamberg

Sendtschreiben

Von erschröcklichem Vntergang sechs Ketzerischen
Personen die in dem vösten/ Edlen Schloß Rosenberg in Fran-
cken bey Bamberg/ von dem bösen Feindt vmbs Leben seyn
gebracht worden in dem Augustmonat im Jahr
1601. Auß dem Latein ins Teutsch
gebracht.

Getruckt zu Ingolstadt/ in der Ederischen Truckerey/
durch Andream Angermayer.

ANNO M. DCII.

VERTALING OMSLAGTEKST

Nieuwe,
ongehoorde, schrikwekkende,
waarachtige, wonderbaarlijke gebeurtenis die zich
in de stad Edam in Holland op de 24e dag
van februari[1] in dit lopende jaar 1602 heeft afgespeeld; hoe
zich de goddelijke goedheid en strenge almacht klaarblijkelijk
wonderbaarlijk heeft betoond.

Voor het eerst in de Vlaamse taal gedrukt te
Brussel. Naderhand volgens deze Brusselse kopie in
het Frans vertaald en nagedrukt te Luik. Nu
echter ook vanuit het bovengenoemde Vlaams en Frans,
alsook vanuit het Latijn in de Hoogduitse
taal getrouwelijk vervaardigd,
samen met een zendschrijven uit Paderborn.

Eveneens
van de eerwaarde, hooggeleerde heer Friderich
Forner, doctor in de Heilige Schrift en de canoniek bij
St.-Stefanus in Bamberg
het zendschrijven
over de schrikwekkende ondergang van zes ketterse
personen die in het edele slot Rosenberg van de vorst in
Franken bij Bamberg door de boze vijand om het leven zijn
gebracht in de maand augustus van het jaar
1601. Vanuit het Latijn in het Duits
vertaald.

Gedrukt te Ingolstadt in de Ederische Drukkerij
door Andreas Angermayer.

Anno 1602.

---

[1] “den 24. Tag Hornung”.

INLEIDING VAN DE VERTALER

Er zijn vele verhalen in omloop van vreemde verschijnselen die zich in Europa hebben afgespeeld en een religieuze connotatie hebben. De figuur van Christus, de engelen en de duivel spelen er een rol in. Hoofdthema is de strijd tussen goed en kwaad, en de vergelding wegens door mensen begane zonden.

Het huidige relaas schildert een aantal goddelijke ingrepen in Edam, als vergelding voor godslasterlijke praktijken die daar zouden hebben plaatsgevonden. Diverse soldaten uit Oostende zouden het katholieke geloof, zijn bedienaars en rituelen belachelijk hebben gemaakt. Daarvoor werden de verantwoordelijken gestraft. Opmerkelijk genoeg niet vanuit een rechtstreeks goddelijk gericht, maar door de duivel. Dat is opmerkelijk, omdat deze - die toch de instigator van de godslasteringen heet te zijn - het goddelijke instrument is geworden dat die godslasteringen bestraft. Het kwaad straft zichzelf, zo blijkt hieruit.

Dat Oostendse soldaten ten tonele worden gevoerd, is historisch gezien wel te plaatsen. Dit manuscript dateert van halverwege de Tachtigjarige Oorlog. Rond 1600 deden troepen van de Nederlanden een poging om het laatste protestantse bolwerk te Oostende uit te schakelen. Daardoor weken protestanten vanuit Vlaanderen uit naar het noorden. Edam speelde overigens een rol onder de steden die zich losmaakten van de Spaanse overheersing. De soldaten uit Oostende, kennelijk protestanten, hadden reden te over om zich te verzetten tegen de katholieken, wat het kader vormt van het huidige manuscript. Of de acties van de soldaten inderdaad hebben plaatsgevonden, is onduidelijk. De schildering ervan is in elk geval bijzonder plastisch. Draken, duivels en schrikwekkende gedaanten spelen er een rol in. Dat er een brand zou zijn geweest, is historisch een feit. In

1602 brandde de Grote Kerk door de bliksem af, en gingen talloze huizen eromheen - in de Grote Kerkstraat - verloren. Het mag duidelijk zijn, dat de verhalen over de ingreep door de duivel een symbolische betekenis hebben, en dat er geen sprake kan zijn van feitelijke gebeurtenissen op dat punt. Toch zijn de verslagen niet als een fabel opgezet, maar zijn ze opgetekend zoals een journalist dat zou doen.

Niet alleen de Oostendse soldaten zouden zijn gestraft voor hun vermetelheden, want uit het relaas blijkt, dat ook de burgers van Edam zelf getroffen waren. De verklaring die we daarvoor kunnen bedenken, is het feit dat de twee burgemeesters van Edam bij een van de drinkgelagen aanwezig waren; dat de soldaten door de raad rijkelijk van bier voorzien werden; en dat de soldaten overal probeerden om katholieken mee te krijgen op hun ommegangen. Dat zou de stad medeverantwoordelijk hebben gemaakt voor de heiligschennissen. Dat er gelijktijdig twee burgemeesters zouden zijn geweest, is apart. Helaas begint de officiële lijst van burgemeesters van Edam pas met een vermelding per 1792, dus heb ik niet kunnen zien wie dat betroffen moet hebben.

Vijf thema’s komen ten aanzien van Edam in het manuscript samen. Ten eerste de aanwezigheid van Oostendse soldaten, hetgeen in de tijd van de Tachtigjarige Oorlog niet onverklaarbaar is, hoewel onduidelijk blijft of hun komst een historisch feit is. Ten tweede de heiligschennissen die door genoemde soldaten zouden zijn bedreven. Ook dit is historisch onduidelijk. Ten derde de inslag door vuur (bliksem) in de kerktoren (de kap werd verwoest), en de verwoesting van vele huizen. Dit is een historisch feit. Deze inslag zou gelden als bestraffing voor de vermeende heiligschennissen. Dit is een interpretatie door de auteurs van het manuscript. Ten vierde de duivel die deze vuurinslag onder talloze gedaanten - waaronder die van een draak - zou hebben veroorzaakt. Een klaarblijkelijk

verzinsel. Ten vijfde de bestraffing van de Oostendse soldaten door de duivel. Daarvoor geldt hetzelfde.

Een ander deel van het manuscript gaat over de gebeurtenissen in Franken bij Bamberg, in het slot Rosenberg. Daar wordt een spookgeschiedenis vermeld, waarbij akelige dierlijke en menselijke gedaanten werden waargenomen. Er wordt zonder enige inleiding gesproken over ketters die zouden zijn omgekomen, en pas iets verderop wordt duidelijk wat dezen zouden hebben uitgehaald.

Bovendien worden in de geschiedenis van het slot Rosenberg personen bestraft die niet uit zichzelf godslasterlijk waren, doch dit pas werden nadat zij door de duivel waren aangevat.

Het manuscript is een bundeling van verschillende getuigenissen. Daarbij worden de auteurs niet genoemd. Dr. Forner lijkt daarmee dus degene te zijn die deze getuigenissen heeft verzameld. Het valt daarbij op, dat de getuigenissen qua bewoordingen op een aantal plekken met elkaar overeenstemmen. Natuurlijk zal de beschrijving door oplettende getuigen chronologische gelijkenissen hebben, maar dat gaat niet op voor de woordkeuze. Bijvoorbeeld, als er gesproken wordt over een klaarblijkelijk aan de gehele wereld bekend wonderteken; en over een gebeurtenis die door getuigen gekenschetst en bevestigd en wonderbaarlijk is. Deze overeenstemmende fraseringen duiden erop, dat de teksten hetzij van een en dezelfde auteur zijn, hetzij door de samensteller van het manuscript in eigen bewoordingen gestroomlijnd zijn. Het kan in elk geval geen toeval zijn.

Wat de tijdsbepalingen betreft, kan ik opmerken dat veel zinnen - zoals gebruikelijk is in geschriften uit dit tijdperk - incomplete gezegden hebben, waardoor niet te zien is of de zin in de tegenwoordige of verleden tijd bedoeld is. Als dat onderscheid

wel is gemaakt, gaan deze tijden soms in elkaar over. In de vertaling heb ik de verleden tijd gebruikt.

De vertaling begint na ‘DE TEKST’. De korte tekstkopjes daarna, steeds aan het begin van de verslagen, maken deel uit van het originele manuscript.

Ruud Muschter

DE TEKST

Nieuwe, ongehoorde, schrikwekkende, waarachtige, wonderbaarlijke gebeurtenis die zich in de Hollandse stad Edam op de 24e dag van februari in dit lopende jaar 1602 heeft afgespeeld.

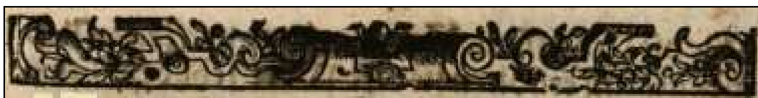
Aan de welwillende lezer.

Trouwhartige lezer, ik heb een brief ontvangen van een aanzienlijke, voorname en mij in het bijzonder vertrouwde heer en vriend, die zich in Holland ophoudt en daar woonachtig is. Een oprechte, gelovige[2], katholieke heer, doch om belangrijke redenen op verborgen en onbekende wijze. De inhoud van deze brief is een ongehoord wonderbaarlijke gebeurtenis, die zich te Edam, in een Hollandse stad, heeft afgespeeld. Ik was, wat mijn persoon aangaat, van mening, dat het een vroom christen goed past - wie de goddelijke eer zeer na is en behaagt -, dat hij dergelijke wonderlijke daden niet verwerpt, noch ervoor terugdeinst. Doch zoveel als er aan is, zoveel zij - opdat aan de ganse wereld dit zo klaarblijkelijke wonder van God bekend wordt, zoals het uit het lezen van navolgend zendschrijven goed te begrijpen is - tevens helder en duidelijk te vernemen, hoe oneindig de almacht van de goddelijke majesteit aanwezig is en hoe onbegrijpelijk en onuitputtelijk de schat van zijn genadige goedheid is. Verder moet gij, goedhartige lezer, ervan overtuigd

[2] “alt-rechtglaubiger”.

zijn, dat dit een gekenschetste, bekende, gans waarachtige en door allerhande getoetste geloofsgetuigenissen bekrachtigde wonderdaad is. Zo heeft het zich volgens het overgezonden zendschrijven toegedragen.

In het begin van dit 1602e jaar, op de zondag *Quinquagesima*[3], die toen op de 17e februari viel, heeft zich een zeldzame moedwil en wreveldaad onder dertig Oostendse soldaten voorgedaan. Deze soldaten zaten in een oorlogstroep of -compagnie die uit Oostende in verdedigende belegering was opgetrokken[4]. Deze dertig hebben zich dus uit de voeten kunnen maken en zijn in een Noordhollandse stad, Edam genaamd, aangekomen, alwaar zij uit uiterst brutale moed allerhande schandelijke hoon tentoonspreidden, met uiterst verachten en uitlachen van de ornamenten, ceremoniën en kerkelijke gebruiken van het katholieke geloof, waarmee zij op de wijze van de vergiftigde ketters en doldrieste, ruwe lieden met ongehoorde godslastering de spot dreven, en op navolgende wijze op Vastenavond een dergelijke goddeloos, aanstotelijk tijdverdrijf hebben aangericht.

Elk van hen trok een hemd aan over zijn kleding. Een van hen echter werd omhangen met een priesterlijk ornaat en een misgewaad.[5] In zijn handen droeg hij een oblie of hostie. Zij hadden ook een vat vol water, alsof het een wijwatervat was. Daaruit sprenkelde een van hen op spottende wijze met een bezem, alsof hij met het wijwater gaf.

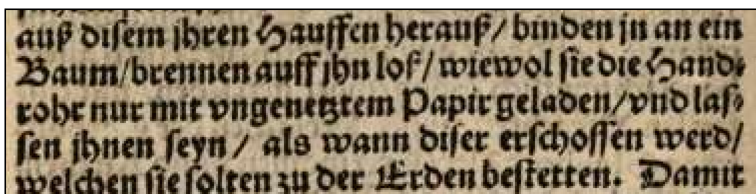
En zo gingen deze spotters met een dergelijke aandachtige ordening om, en hielden de ommegang of processie. Naast andere verdraaide kerkelijke gezangen herhaalden zij deze

---

[3] De zondag vóór Aswoensdag.
[4] “inn wehrender Belägerung”. Kennelijk wordt hiermee een tactische terugtrekking of vlucht bedoeld.
[5] In feite is dit hetzelfde.

woorden zeer vaak, en zongen zij met luide en verdraaide stem: *Dominus vobiscum*.

Met welk gezang zij een spottende rei en hun honende ommegang tot aan de kerk volvoerden. Zodra zij die echter genaderd waren, speelden zij een nieuw spel, door de kerk in te wijden. Die in het misgewaad ging voorop; de anderen waren clerici en volgden daarna. Zij gingen voort met hun godsdienst, haalden iemand uit hun groep naar voren, bonden hem aan een boom vast, vuurden op hem, hoewel zij hun donderbus slechts

auß disem jhren Hauffen herauß/ binden jn an ein
Baum/brennen auff jhn loß/ wiewol sie die Hand-
rohr nur mit vngenetztem Papir geladen/vnd las-
sen jhnen seyn/ als wann diser erschossen werd/
welchen sie solten zu der Erden bestetten. Damit

met ruw papier[6] hadden geladen, en lieten hem doen alsof hij doodgeschoten werd en zij hem ter aarde zouden moeten bestellen. Daarmee werden dus ook de ceremoniën van de katholieke begrafenis misacht. Zij gedroegen zich dus zoals wanneer zij deze vermeende gestorvene geheel eervol op de oudgelovige[7] wijze met grote pracht ter aarde zouden bestellen.

Daarna tilden zij hem weer in het graf en voerden hem in de bovengenoemde kerk binnen, waar hun dan door de heren vier vaten bier ten beste werden gegeven. Vervolgens hokten zij bij elkaar en zaten ze bijeen, sleepten en zongen net zo lang, tot zij het vat hadden leeggezongen. Daar zijn ook de twee burgemeesters van Edam bij geweest. De dag daarop namen zij er een

---

[6] Lees: 'met losse flodders'.

[7] "altglaubigen". In engere zin alleen degenen die na de Reformatie katholiek bleven, of het opnieuw werden. Het gaat dus om een tijdstip na 1517.

te grazen die zij bisschoppelijke kleding omhingen, een bisschopshoed opzetten en een bril of oogglazen op zijn neus. In de hand gaven zij hem een grote brandende kaars. En nadat zij genoeg over hun bisschop hadden gelachen, en ook wonderen en op goddeloze wijze veel merkwaardige flauwekul hadden uitgevoerd, vroegen zij tot slot hun eerwaarde met de bril, of hij zijn dwaling niet inzag. Waarop deze spitsboef antwoordde: “Wat helpt mij deze brandende kaars, of deze oogspiegel om te zien, aangezien ik toch niet wil zien?” Tenslotte hebben zij hem in een scheepje gezet, van de oever gestoten en laten varen en stromen. Het is onmogelijk om al de schandelijke redevoeringen en smadelijke daden te vertellen, waarmee zij zich tot spot van het katholieke geloof op onzinnige wijze aan de heilige ceremoniën van de christelijke kerken hebben vergrepen. Er was ook reeds bepaald en besloten om soortgelijke en nog andere spottende spelen en godslasteringen te herhalen op de eerste zondag in de Vasten, op de 24e februari. Deze dag hadden zij reeds tot een dergelijke schandelijke smaad voorbestemd. Doch de sterke, eeuwige God heeft zich jegens hun herrieachtige, goddeloze voornemen verzet met een ongehoord, klaarblijkelijk aan de gehele wereld bekend wonderteken. Want op de bovenvermelde 24e dag van februari tussen het 4e en 5e uur in de ochtend[8] is de vuurbliksem en donderstraal uit de hemel over de stad Edam op de toren afgeschoten, en in de donderslag is de duivel in de gedaante van een vliegende, vuurspuwende draak doorgeschoten. Met zijn drakenstaart (die gelijk een vonken gloeiende komeet was) heeft hij de toren in de hoogte omwonden, en begon hij uit zijn muil voortdurend vuur te wurgen en de uitgespuwde vuurvlammen in de vier huizen te schieten die het dichtst bij de toren waren gelegen. Men heeft klaarblijkelijk ook gezien en gehoord, hoe de boze vijand *Dominus vobiscum* heeft gezongen en allerlei soortgelijke spotternijen heeft geuit, wat door de dertig Oostendse soldaten de zondag daarvoor tot spot

---

[8] “vor Tags”.

en kleinering van het katholieke geloof geïmiteerd was. De burgers spanden zich zeer in om een stuk veldgeschut voor de toren te brengen, opdat zij de toren konden neerhalen, en de vlammen door het vallen mee geveld en verstikt zouden worden. Doch deze aanslag vond geen voortgang, want de opbouw van het veldgeschut blies zichzelf op, brak in stukken en kwam op een hoop terecht. De gehele toren is dus in het vuur vergaan.[9] Tevens heeft de vlam om acht uur 's ochtends de gehele kerk volledig gegrepen en tot op de grond toe verbrand. Daar is het echter niet bij gebleven, want deze wonderbaarlijke noodbrand heeft zestig huizen kringsgewijze tot in de as verteerd. Doch er is een enkel huis geweest dat weliswaar midden tussen deze brandende huizen heeft gestaan, doch niet zonder bijzonder wonderteken en goddelijke bescherming geheel ongeschaad uit een dergelijke, algemene vuurnood gered en behouden werd. Dit was het huis van een priester, waarin indertijd nog diverse goede, vrome gelovigen[10] van het geslacht van deze priesters woonden.

Zonder twijfel is dit een bijzonder groot wonder van God.

Heden is iemand van Monnickendam[11] bij mij geweest die bevestigt, hoe de kerken[12] nog tot op de dag van vandaag in rook en vlammen staan en branden. Dit vuur zou ook met geen enkel water geblust kunnen worden.[13] Ja, wie door één enkel vonkje van dit vuur beroerd werd, kon van de verschrikkelijke nood van de brand niet gered worden, noch zou het vuur geblust

[9] Alleen de kap ging echter verloren, hoewel het herstel 24 jaar nam.
[10] "Altgläubigen".
[11] "Munikinden." In Monnickendam woedden grote branden in 1499 en 1513.
[12] Hier is dus sprake van meer kerken.
[13] Vermoedelijk omdat in middeleeuwse steden door het uiterst brandbare bouwmateriaal vuurstormen ontstonden, met een enorme aanzuigende werking.

kunnen worden, totdat iemand zich geheel en al in het water zou onderdompelen. Deze bovenvermelde vertelt verder ook, dat wanneer de burgers van Hoorn en Monnickendam die van Edam uit nabuurlijk medelijden niet zo sterk te hulp waren gekomen, de gehele stad in deze erbarmelijke vuursnood verbrand was. Waarachtig is dit een zonder meer ongehoorde straf, en een buitengewoon grote schade werd de stad Edam ten deel.

Goedhartige lezer, net terwijl ik deze brief schrijf, komt een andere boodschapper mij vermelden, hoe de dertig bovengenoemde Oostendse soldaten bijna allen in deze brand erbarmelijk ongekomen en verbrand zijn.

Zendschrijven verzonden van Paderborn naar Regensburg, over de bovenvermelde schrikwekkende, wonderbaarlijke gebeurtenis in de stad Edam.

Vanuit het Latijn getrouwelijk in het Duits vertaald.

Iemand uit Nederland heeft mij verteld, dat in de Hollandse stad Edam op Vastenavond sommigen tot spot en schande van het katholieke geloof een ommegang of processie in het wit gehuld hebben aangericht, onder wie iemand een monstrans met een hostie of oblie heeft gedragen. Zo zijn zij in de stad rondgegaan, hebben zij bij de katholieke huizen aangeklopt, en opgeroepen dat men naar buiten zou komen om hun God te aanbidden. Ook heeft de raad in bovenvermelde stad hen met talloze vaten bier vereerd. Doch een ander beloning en verering heeft God de Heer uitgegeven. Want op de achtste dag hierna heeft de boze vijand zich klaarblijkelijk laten zien in de gestalte van een gruwelijk monster en wonderdier, dat zich ook vele malen in velerlei afschuwelijke gestalten van zeldzame dieren heeft veranderd, en laatstelijk gelijk een zeer grote, schrikwekkende

an dem achten Tag nach diſem / hat ſich der böſe
Feind augenſcheinlich ſehen laſſen/inn Geſtalt ei-
nes grewlichen Monſtri vnnd Wunderthiers/ wel-
ches ſich auch in vielerley abſchewliche Geſtalt ſel-
tzamer Thier vielmahls verſtellet/ vnnd letzlich

draak in de lucht heeft begeven en met de zeer lange drakenstaart de toren diverse malen omwonden heeft. En zie, in een oogwenk was de toren in brand gestoken. Ook de kerk was

begonnen te branden, welke schrikwekkende brand meer dan veertig huizen tot op de grond afbrandde. In het midden echter van deze huizen stond het huis van een katholieke priester dat door deze brand onaangeraakt is gebleven, welk huis (toen het gevaar van het vuur naderbij dreigde te komen) men met wijwater heeft besprenkeld. De bovenvermelde, die dit alles vertelde, heeft dat van zijn zuster, die net op hetzelfde tijdstip in Holland te Edam persoonlijk aanwezig is geweest, en deze wonderlijke gebeurtenis ook met haar eigen ogen heeft gezien, et cetera. Gegeven te Paderborn, de 16e april, in het jaar 1602.

Zendschrijven over de wonderbaarlijke en schrikwekkende ondergang van zes ketterse personen, die in het stevige en edele slot Rosenberg in Franken bij Bamberg door de boze vijand om het leven zijn gebracht in de maand augustus van het 1601e jaar.

Ik zou willen dat ik wijdlopig en genoegzaam zou kunnen uitleggen, met allerhande aangevoerde omstandigheden, wat zich dezer dagen[14] tot ieders verwondering in deze omgeving heeft afgespeeld, doch ik wil het bij voorkeur kort houden. Het is een wonderbaarlijke gebeurtenis om te horen, en tevens ongelofelijk wanneer ze niet door iedereen in deze omgeving openlijk gekenschetst en bij hen bekend zou zijn, en met allerhande getuigenissen bevestigd. Er is in het landschap van de eerwaarde vorst en heer, de heer bisschop te Bamberg, et cetera, een beroemd en voornaam slot, Rosenberg genaamd, dat vanwege een mooi gelegen omgeving en kunstige vestiging een goed gebouwd en vast oord is, gelegen op een berghoogte, bij Cronach. In dit slot hebben zich een behoorlijke tijd geleden velerlei spoken en wonderbaarlijke verschijnselen laten zien en horen, zowel bij heldere dag als bij nacht. Ze deden zich voor in de gedaante van een steen- of geitebok, en ook van een monsterlijke stier of draak, soms lijkend op razende paarden en ezels, en op sommige momenten op een troep vuurspuwende ruiters; dan weer gelijk een zwarte, afschuwelijke Moor, of ook wel dikwijls in de gestalte van een vrouw, wier aangezicht met mest en andere troep vertekend was. Zij die in het slot woonachtig zijn, werden weliswaar door een dergelijk schrik-aanjagend spook zeer geplaagd, doch geen van hen raakte gewond of schadelijk betast. Met uitzondering van lutheranen

[14] “dise Tag”.

en calvinisten is ook geen onder de gelovigen[15] omgekomen. De ketterse personen die om het leven zijn gebracht, waren met zijn zessen. Twee daarvan werden over de trap naar beneden geworpen en vertelden daar, hoe zij door een schrikwekkend wonderdier aangestoot en gegooid waren, na welk voorval zij spoedig het leven beëindigden. De derde is schier door een gelijkvormige val gestorven. De vierde, een lakei van de hoofdman in dit slot, sloeg op de vlucht toen dit spook hem op de trap tegemoetkwam, doch werd bij zijn haren te pakken genomen en in het nauw gedreven. Hij raakte buiten zinnen, in welke razende toestand hij na drie dagen erbarmelijk, met afschuwelijke godslastering jegens God en zijn heiligen, om-

mit abschewlicher Gottslästerung / wider Gott
vnd seine Heyligen verdorben. Die fünfft Person
war ein Dienerin / die als sie vmb Mittemtag ein
Schaff Wasser auß dem Brunnen geschöpfft / ge-
tragen / ist jhr ein vberauß sehr groß Vngehewer

kwam. De vijfde persoon was een dienstertje dat, toen zij rond het middaguur water - dat zij uit de bron had geschept - naar een schaap had gedragen, een buitengewoon, zeer groot monster tegenkwam. Het was zeer verschrikkelijk om aan te zien en bood haar een brief aan. Of het een waarachtig geschreven brief is geweest, of slechts een valse schijn, weet men niet. Toen de dienstmaagd deze brief weigerde aan te nemen, werd zij bij haar rechterdijbeen gegrepen en hard beetgepakt. En wel zo, dat zij - sidderend van deze schrik en pijn - het schaap van haar afwierp. Ook heeft zij het voltallig huishoudelijk personeel vijf ingedeukte kentekenen in haar dijbeen getoond, net alsof wanneer ze met een vurig ijzer waren ingebrand. Spoedig viel het vlees er op deze plekken rottend af, en stierf zij na drie dagen.

[15] "Altrechtglaubigen".

De zesde en laatste, die in de verstrijkende maand augustus gewurgd werd, was een giftige calvinist, die - toen hij het teken en de beeltenis van het heilige kruis had gezien - dat met hoon- en spotgelach en schandspreuken had aangetast. Ja, toen hij degenen zag die zich naar katholiek gebruik met het teken van het heilige kruis zegenden, schold hij hen uit voor narren en afgoden. Nog op dezelfde avond dat hij door het spook over de toren - die zesenveertig ellen hoog was - naar beneden werd gesmeten, en een goede, redelijke man (over hetgeen ik nu vertel, wordt ook door veel andere aanwezige personen getuigd) het heilig kruisteken sloeg toen hij de boze vijand hoorde noemen, heeft deze calvinist de volgende goddeloze woorden uitgebracht: “Zeg, jij nar, wat baat jou dit zweverige werk? Het is smerig (ik vraag uit eerbied om verschoning vanwege zulke woorden)[16], alsof je je een hand vol koeiendrek in het aangezicht smijt.” Iedereen was deze ruwe, goddeloze, lasterlijke taal onwelgevallig, doch daar overheen stootte hij nog eens allerhande schandelijke taal en godslastering uit. De goddelijke wraak heeft een dergelijke goddeloosheid niet ongestraft gelaten, en wel diezelfde nacht nog, toen hij bij zijn jonker was (diens naam laat ik uit eerbaarheid onvermeld) wiens tuchtmeester hij voorheen, en wiens huismeester hij thans was. Toen deze, zeg ik, zich te ruste had begeven, en in een bed naast de jonker lag, heeft de straf hem overvallen. Behalve hen, waren er in dezelfde kamer twee bedienden bij elkaar. Het licht brandde nog midden in de kamer. Tussen negen en tien uur ’s avonds stond een soldaat die toen de schildwacht buiten het slot op de wal vormde, tegenover de toren waarin deze godslasterlijke ketter lag. En zie: hij hoort nog niet een snel, bruisend geweld van een stormwind, of hij ziet ook hoog in de lucht zeer grote, vuurspuwende kogels die in een kring rond de toren door de lucht schieten. En midden daarin hoort hij een klagelijk

[16] Dit is het commentaar van de verteller van de gebeurtenis. Het staat hier wat ongelukkig midden in het citaat.

zuchten en erbarmelijk steunen, dat met geweld door de lucht heen en weer wordt gescheurd.

De soldaat schrikt van deze wonderbaarlijke aanblik en roept met heldere stem de zoete naam van Jezus en van de gebenedijde maagd Maria. Hij was namelijk katholiek en zag in een oogwenk dat de bovenvermelde goddeloze met groot geraas naar beneden werd geworpen, en dat tegelijkertijd de vurige vlammen zich over het woud uitspreidden waarop ze met groot geweld en knetterend waren toeschoten.

De soldaat is ook vanwege heftige schrik op de grond gevallen en sidderde aan alle ledematen van zijn lichaam. Doch na een poosje kwam hij weer tot zichzelf en op krachten. Hij bekruiste zich met het teken van het heilig kruis en riep zijn troepgenoten, die dra met een lamp kwamen aangelopen. Zij troffen de armzalige, bovenvermelde calvinist die van de toren naar beneden geworpen was, reeds dood aan. Wat echter verwonderlijk is in dit geval, is dat aan zijn gehele lichaam geen enkel ledemaat verwond werd bevonden, met uitzondering van de zolen van zijn voeten.

Later is de hoofdman in het slot met alle anderen gewekt. Zij zijn de kamer ingelopen waarin de kaars nog brandde. De jonker, bij wie de bovenvermelde vanaf de zijkant werd afgevoerd, had heel diep geslapen, zoals ook de andere twee dienaren in dezelfde kamer in een diepe slaap waren. De boze vijand heeft deze door een zeer nauw venstertje naar buiten gevoerd.[17]

Dit is spoedig in het gehele land ruchtbaar geworden, zodat bijna niemand meer zo snel in dit slot durfde te wonen. En de hoofdman is zelf naar onze eerwaarde vorst en heer, et cetera,

[17] “Die bösen Feind haben disen durch (...)”. Dit kan alleen betrekking hebben op de ontvoerde man.

gegaan om dit te melden en om raad te vragen, opdat dit voorname en goed geconserveerde slot in oorlogsnood een zekere toevlucht voor de bisschoppen zou zijn en anders onbewoond zou worden.

Er waren weliswaar vele priesters daarop aangesproken, doch die wimpelden dat af, en ik beken zelf vrij mijn terughoudenheid[18] en dat ik dit ook gedaan heb, want in een zo hoogst belangrijke en gevaarlijke kwestie achtte ik mijzelf te onbelangrijk en te weinig ervaren. Daar mijn genadige vorst en heer mij ernstig beval en hem ook gehoorzaamheid gebood dat ik in deze kwestie advies zou zoeken en inwinnen, heb ik dit bevel - hoewel ongaarne - opgevolgd. En na voorafgaand, aanhoudend gebed en vasten (zoals het gebruikelijk is), ben ik na anderhalve dagreis (want zo ver weg ligt dit slot van Bamberg) aangekomen en heb ik alles zoals ik het vertelde inderdaad bevonden. Ik heb bevel gegeven dat in de buitengewone kamer voor mij, samen met een andere priester - mijn gezel -, precies hetzelfde bed als waaruit de goddeloze werd gescheurd, werd toebereid, en met wijwater van tevoren besprenkeld.

’s Morgens hebben wij, op grond van een bijzondere bevel van onze eerwaarde vorst en heer, et cetera, bij het gemelde venster een altaar opgericht. En nadat de taak van de heilige mis was uitgevoerd (waarin ik ook het Tweede Boek van *De Stad Gods* van de heilige Augustinus[19] tot leermeester had), zijn de boze geesten, toen ze bezworen waren, geweken. Op welke manier en langs welke weg dat echter geschied is, daarvan meen ik dat het beter is daarover te zwijgen dan het te beschrijven.

---

[18] “Zagheit”. Heeft diverse betekenissen, variërend van vreesachtigheid tot vredelievendheid. Vergelijk ook ‘zögern’, ‘aarzelen’.
[19] “den heyligen Augustinum libro 2. de Civitate Dei”.

Daarna zijn wij door het gehele slot alle vertrekken en kamers doorgegaan, hebben ze naar het gebruik der katholieke kerk met het wijwater besprenkeld, en hebben andere gewoonlijke ceremoniën toegepast. Zo is voornamelijk door de kracht van dit heilige sacrament en andere der katholieke kerkgebeden geschied, dat dit slot van dergelijke monsters bevrijd en gevrijwaard is geworden. Dit heeft plaatsgevonden in de eerste herfstmaand van dit 1601e jaar.

Ik houd het erop, dat onder diverse andere en aanzienlijke redenen op grond waarvan deze plaag door God werd opgelegd, ook het vele gevloek een oorzaak geweest is; het erge misbruik waarin de een de ander in deze omgeving de duivel op de nek wenst; al te vaak de duivel in het gesprek invoert en bij deze zweert; alsook de verachting van het heilig kruis; om van andere oorzaken maar te zwijgen.

E I N D E

